

АНОТАЦІЯ

Тростенюк Т.М. “Управлінський облік у державних закладах вищої освіти України”. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю **071 Облік і оподаткування.** – Державний університет «Житомирська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Житомир, 2020.

У дисертаційній роботі здійснено розвиток теоретичних та удосконалення методично-організаційних положень підсистеми управлінського обліку у державних закладах вищої освіти (далі – ДЗВО) в Україні.

Удосконалено механізм кошторисно-бюджетного планування через: обґрунтування доповнення тезаурусу управлінського обліку ДЗВО поняттям кошторисно-бюджетного планування, уточнення поняття бюджетування діяльності ДЗВО, при чому роль і місце кошторисно-бюджетного планування діяльності ДЗВО, зважаючи на всі особливості їх функціонування, слід визначити в якості елемента системи їх управління як на внутрішньому, так і зовнішньому рівні, якому притаманна власна технологія; розробку сукупності функціональних бюджетів доходів та витрат в розрізі видів діяльності ДЗВО за продуктами останньої, типового бюджету собівартості продукту діяльності та бюджету управлінських витрат, бюджету витрат діяльності за елементами; умотивоване запровадження поняття центрів кошторисної відповідальності, сформовану на основі Керівництва зі статистики державних фінансів 2014 нову економічну класифікацію видатків бюджету, на основі якої розроблено оновлену форму кошторису бюджетних установ.

Розбудовано методично-організаційні положення відображення витрат на виготовлення основних продуктів діяльності ДЗВО шляхом: деталізації наповнення стандартної номенклатури елементів витрат в межах підсистеми управлінського обліку; розробки форми картки обліку витрат діяльності за елементами; побудови алгоритму аналітичної структури субрахунків в межах рахунків 801 “Витрати розпорядників бюджетних коштів на виконання

бюджетних програм” та 811 “Витрати розпорядників коштів на виготовлення продукції (надання послуг, виконання робіт)” на підставі запровадження додаткового кодування, що передбачає чотирьохзначний алгоритмований цифровий код та формування кореспонденції рахунків для відображення витрат основної функціональної діяльності, а також таблиці співставлення субрахунків 801/811 та оновлених КЕКВ.

Уточнено порядок калькулювання основних продуктів діяльності ДЗВО в частині: умотивування: об’єктами калькулювання відповідно до сформованої класифікації видів продукту діяльності ДЗВО вважати їх підвиди; калькуляційні одиниці поділити на кілька груп, які стосовно облікової практики ДЗВО можуть мати такі форми: натуральні (кількісні одиниці виміру); укрупнені (прейскурантний номер продукту, артикул певної кількості продукту); вартісні (гривня вартості продукту); умовно-натуральні (відсоткове відношення на одиницю виміру); експлуатаційні (сила, потужність); трудові (нормо-година); одиниця виконаних робіт та послуг; застосування в управлінському обліку витрат діяльності ДЗВО освітнього характеру – переважно попроцесного методу калькулювання, в управлінському обліку витрат діяльності ДЗВО наукового профілю – здебільшого позамовного методу калькулювання; розробки, на підставі опрацьованого складу статей калькулювання для забезпечення проведення первинного його етапу калькуляції, кошторисної вартості продукту діяльності ДЗВО.

Розвинуті теоретико-методичні позиції управлінської звітності ДЗВО в контексті формування: визначення управлінської звітності ДЗВО; класифікації управлінської звітності ДЗВО за 16-ма ознаками; пакету управлінської звітності, який включає: звіти про виконання бюджетів доходів і витрат ДЗВО за видами та підвидами діяльності, звіт про виконання бюджету собівартості продукту діяльності ДЗВО, звіт про виконання адміністративних витрат, звіт про виконання бюджету витрат за елементами, звіт про виконання кошторису витрат щодо продукту діяльності ДЗВО, а

також уточнених форм Звіту про надходження та використання коштів загального фонду (форма №2д, №2м), а також Звіту про надходження і використання коштів, отриманих як платні послуги (форма №4-1д, №4-1м).

Розбудовані теоретико-методичні положення контрольного сегменту управлінського обліку в ДЗВО шляхом: обґрунтування запровадження у застосування поняття “контрольний кластер управлінського обліку в ДЗВО”; виокремлення класифікаційних ознак його видів; адаптації системи загальних коефіцієнтних показників для проведення моніторингу діяльності центрів відповідальності ДЗВО в межах управлінського контролю; умотивування уточнення складу результативних показників бюджетної програми на мікро-рівні – конкретних ДЗВО.

Удосконалені методично-організаційні позиції аналітичної складової управлінського обліку ДЗВО в аспектах: обґрунтовано включення до тезауруса управлінського обліку поняття “аналітичний кластер управлінського обліку в ДЗВО”; формування його напрямів, зокрема: аналіз витрат (в контексті раніше сформованої класифікації витрат); аналіз доходів (в розрізі видів, фондів, груп та підгруп в контексті факторів); аналіз фінансових результатів (в розрізі видів в контексті факторів); аналіз “витрати – обсяг діяльності – чистий надлишок”; аналіз діяльнісних ресурсів; аналіз відхилень фактичних показників від показників бюджетів; аналіз виконання кошторисів за центрами кошторисного планування; аналіз результативних показників бюджетних програм до виконання; аналіз інвестиційних проектів; аналіз фінансової відповідальності; аналіз в межах стратегічного планування (надлишковості (продукту діяльності та за споживачем/замовником послуг/робіт); SWOT-аналіз тощо); розробки системи результативних показників основної функціональної та допоміжної інфраструктурної діяльності ДЗВО, що включає: показники продукту, показники витрат, показники ефективності, показники якості (традиційні набули подальшого розвитку), показники економічності, показники стійкості (розбудовані автором); уточнення поняття фінансової стійкості ДЗВО, а також адаптації

методики визначення фінансової стійкості ДЗВО до нових положень подання бухгалтерської звітності розпорядниками бюджетних коштів.

Опрацьована характеристика продукту діяльності ДЗВО в частині: її розподілу на основну функціональну та допоміжну інфраструктурну; розвитку понятійного апарату в межах якого пропонується застосування таких оновлених визначень навчально-педагогічна послуга ДЗВО, наукова робота ДЗВО; класифікації видів продуктів діяльності ДЗВО в розрізі власне видів діяльності: основна функціональна (навчально-педагогічні послуги, наукові роботи); допоміжна інфраструктурна (послуги організаційного характеру, послуги та роботи інфраструктурного характеру), з подальшою деталізацією за видами продукту діяльності.

Проведено дослідження природи виникнення управлінського обліку в бюджетній сфері в цілому та в сфері вищої освіти зокрема, в процесі якого встановлено, що її детермінантами виступили: застосування програмно-цільового методу у плануванні та виконанні бюджетів; необхідність оптимізації бюджетних ресурсів в умовах жорсткого бюджетного дефіциту; ідентифікація – формальна з боку держави і фактична з боку споживачів кінцевого продукту – ДЗВО в якості товаровиробника, де товаром виступає специфічний результат їх діяльності – навчально-педагогічна послуга та наукові роботи; потреба у модернізації системи управління ДЗВО в умовах відкритості світового ринку освітніх послуг, значних переваг та високої конкурентоздатності іноземних ЗВО на тлі нестабільної економічної ситуації в Україні; постановка завдання із спрямування усіх зусиль на забезпечення фінансової стійкості ДЗВО; необхідність формування системи показників ефективності їх діяльності на запит апарату управління зовнішнього та внутрішнього кола; остаточне запровадження НП(С)БОДС в межах бюджетного обліку, які, фактично, уособлюють собою підходи загальноновизнаних в світі позицій фінансового обліку.

Розбудовано теоретичний базис управлінського обліку ДЗВО, зокрема визначено: склад його функцій (інформаційна, бюджетна, контрольна, захисна, комунікативна, аналітична, прогностична), яким поставлено у

відповідність змістовні завдання; його складові (кошторисно-бюджетне планування, що включає кошторисне планування та бюджетування; система калькулювання витрат; облік і контроль за центрами відповідальності; аналіз економічних явищ на рівні структурних підрозділів та власне ДЗВО і оцінки їх чутливості до змін внутрішніх та зовнішніх факторів та управлінського впливу, який пов'язаний з усіма іншими складовими управлінського обліку; ціноутворення продукту діяльності ДЗВО); сукупність його принципів (організаційно-методичної незалежності; орієнтації на досягнення стратегічних цілей ДЗВО; принцип оцінки результатів діяльності структурних підрозділів ДЗВО; принцип результативності; принцип відповідальності; багатоваріантності; принцип комплексності); критерії його інформації (доцільність, корисність, достовірність, зручність та простота, наочність, аналітичність, порівнянність, економічність, оперативність).

Розроблено класифікацію витрат ДЗВО для підсистеми управлінського обліку в контексті виокремлення таких площин інформаційних запитів: 1) рівень управління; 2) функції управління; 3) складові управлінського обліку. Отримані результати забезпечили розбудову методико-організаційних позицій обліку та калькулювання основних продуктів діяльності ДЗВО.

Ключові слова: управлінський облік, ДЗВО, розпорядники бюджетних коштів, кошторисно-бюджетне планування, облік витрат, центри відповідальності, продукт діяльності ДЗВО, навчально-педагогічна послуга ДЗВО, наукова робота ДЗВО, калькулювання, управлінська звітність, контрольний кластер управлінського обліку в ДЗВО, програмно-цільовий метод планування та виконання бюджету, аналітичний кластер управлінського обліку в ДЗВО, інформаційний запит.